

MARIA CHOJNACKA
Uniwersytet Gdański, Instytut Historii

TESTAMENT GENERAŁOWEJ SOWIŃSKIEJ. EDYCJA I ANALIZA ŹRÓDŁA

Streszczenie

Artykuł podaje treść testamentu Katarzyny Sowińskiej. Przybliża osoby w nim wymienione i opisuje, tam gdzie było to możliwe do ustalenia, ich powiązania z testatorką.

Słowa kluczowe: Katarzyna Sowińska, pogrzeb, rodzina, testament, spadkobiercy.

Katarzyna Sowińska nie ma dotychczas swojej monografii naukowej. Po jej zgonie ukazały się w prasie Warszawy, Krakowa i Poznania nekrologi skupiające się prawie wyłącznie na jej działalności charytatywnej po śmierci męża. Prawdopodobnie pierwszą publikacją opisującą jej osobę była anonimowa broszura według listu pisanego w Warszawie dnia 21 czerwca 1860 r.¹ Krótkie biogramy poświęcili jej Stanisław Kijeński², Jadwiga i Eugeniusz Szulcowie³ oraz Jan Skarbek⁴. Szerzej przedstawił jej postać Tadeusz Stegner⁵

¹ Kilka rysów z życia Katarzyny ze Szrederów generałowej Sowińskiej i jej pogrzeb w Warszawie, Kraków 1863.

² S. Kijeński, *Katarzyna Sowińska*, [w:] *Album biograficzne zasłużonych Polaków i Polek XIX wieku*, t. 2, Warszawa 1903, s. 488–491.

³ J. i E. Szulcowie, *Cmentarz ewangelicko-reformowany w Warszawie. Zmarli i ich rodziny*, Warszawa 1989, s. 220–221.

⁴ J. Skarbek, *Katarzyna Antonina Sowińska*, [w:] *Polski słownik biograficzny* (dalej: PSB), t. 40, Warszawa–Kraków 2001, s. 632–633.

⁵ T. Stegner, *Jej pogrzeb dał początek. Rzecz o generałowej Katarzynie Sowińskiej (1776–1860)*, [w:] *Postawy i aktywność kobiet w czasie powstania styczniowego 1863–1864 (na tle polskich konspiracji i działalności powstańczej doby zaborowej)*, red. T. Kulak i in., Wrocław 2013, s. 17–34.

a Aleksander Kraushar przybliżył jej udział w Związku Dobroczynności Patriotycznej w latach 1831–1833⁶, ale o jej testamentie do tej pory nie pisano.

Testament, według słownika języka polskiego, to „akt prawny w którym spadkodawca rozporządza swoją własnością na wypadek śmierci”⁷.

Jak uważa Katarzyna Wiszowata „najczęściej spotykanym celem spisania testamentu była chęć zapobieżenia rodzinnym konfliktom oraz zapewnienia spokoju pozostałej rodzinie”⁸. Można badać treść testamentów pod wieloma aspektami: opisywać środowisko, w którym obracał się testator, ustalać więzy spajające rodzinę oraz jej genealogię. Słownictwo zastosowane w testamencie pozwala określić poziom wykształcenia testatora, a czasem jego prawdziwy charakter.

Testament Katarzyny Sowińskiej jest jednym z niewielu jej własnoręcznych tekstów, które zachowały się do naszych czasów. W niniejszym artykule jest on podany z zachowaniem oryginalnego układu i ortografii. Uzupełnienia i wskazania do tekstu głównego zamieszczono w nawiasach kwadratowych w tym tekście lub wyjaśniono w przypisach. Objasnienia znaczeń pojęć dawnych i specjalistycznych bez podania ich źródła w przypisach pochodzą ze *Słownika języka polskiego* pod red. W. Doroszewskiego.

Następnie zajęto się analizą testamentu. Przybliżono osoby w nim wymienione i opisano, tam gdzie było to możliwe do ustalenia, ich powiązania rodzinne i towarzyskie z Sowińską. Poinformowano też o dalszych losach legatów zapisanych przez generałową. Na zakończenie podano kilka wniosków wynikających z lektury testamentu Sowińskiej.

Antonina Katarzyna Sowińska urodziła się 10 stycznia 1776 r. w Warszawie. Imiona otrzymała po swoich rodzicach. Ojciec, Georg Anton Schröder⁹ (ok. 1738–1799), wyznania ewangelicko-augsburskiego, urodzony w Hanowerze, połączonym wtedy unią personalną z Wielką Brytanią, był zatrudniony w mennicy warszawskiej pełniąc w niej funkcje probierza generalnego i administratora, a w maju 1794 r., został jej ostatnim dyrektorem. Matka, Katarina Margareta z Bregentzerów (1735–1812), wyznania ewangelicko-reformowanego, urodzona w Montbéliard¹⁰, była od 3 czerwca 1773 r.¹¹ drugą żoną owdowiałego Georga Antona.

⁶ A. Kraushar, *Generałowa Sowińska i Klementyna Hoffmanowa w czasach powstania listopadowego i po kapitulacji Warszawy. Kartka z dziejów „Związku Patriotycznego Dobroczynności Pań Polskich” w latach 1831–1833*, Lwów 1917.

⁷ *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, t. 9, T-Wyf, Warszawa 1967, s. 126.

⁸ K. Wiszowata, *Testamenty jako źródło historyczne*, „Białostockie Teki Historyczne” 2009, t. 7, s. 35.

⁹ A. Wędzki, *Jerzy Antoni Schroeder*, [w:] *PSB*, t. 36, Warszawa-Kraków 1995, s. 2–3.

¹⁰ Montbéliard – miejscowość i gmina we Francji, w regionie Burgundia-Franche-Comte, w departamencie Doubs.

¹¹ Odpis aktu ślubu Jerzego Antoniego Schrödera, wdowca, z Małgorzatą Bregensin, panną, z akt kolegiaty św. Jana Chrzyciela w Warszawie, 1775, Archiwum Główne Akt Dawnych

Około 1800 r. Antonina Katarzyna wyszła za mąż. Wybrankiem był Karl Gottfried Jonas, wyznania ewangelicko-reformowanego, urodzony w 1771 r. w mieście Kleve nad Renem¹². Znalazł się on po trzecim rozbiore Rzeczypospolitej w Warszawie, gdzie w administracji pruskiej pełnił od 1797 r. funkcję konsyliarza – radcy przy Regencji Południowo Pruskiej. Kilka lat później jego śmierć 4 kwietnia 1808 r. zakończyła pierwsze, bezdzietne małżeństwo Katarzyny.

Dnia 9 sierpnia 1815 r. Katarzyna z Schröderów wyszła po raz drugi za mąż za Józefa Longina Sowińskiego (1777–1831), wtedy majora artylerii a od 1820 r. pułkownika i komendanta Szkoły Aplikacyjnej Artylerii Inżynierów i Kwatermistrzostwa¹³, późniejszego generała brygady powstania listopadowego¹⁴. „Po stracie walecznego męża swego [6 września 1831 r. – M.C.], oddała się w zupełności usługom biednych i opuszczonych, jedynej osłody, jaka już jej pozostała w życiu”¹⁵.

Zmarła 9 czerwca 1860 r., a pogrzeb odbył się dwa dni później. Mimo, że o godzinie 17:30 było zgromadzonych zaledwie kilkadziesiąt osób, to już o 18:00 zaczęły nieprzerwanie napływać gromady ludzi obojga płci i różnego wieku dając w sumie kilkutysięczny orszak, który ruszył w milczeniu i zamyśleniu z ul. Królewskiej. Trumnę niosła młodzież szkolna i wielu innych za rogatki Wolskie na cmentarz ewangelicko-reformowany, który cały się zapełnił. „Každy chciał być jak najbliżej tej trumny, której kirem w drobnych cząstkach podzielili się wszyscy ku czci bohatera (...) któremu nie mogąc przed 29 laty oddać ostatniej usługi, dziś ją oddali przy grobie jego życia towarzyszki”¹⁶.

Generałowa nie mogła chyba przypuszczać, że jej nazwisko przejdzie na trwałe do historii polskiej XIX w. jako osoby, której pogrzeb był pierwszą wielką manifestacją patriotyczną w Królestwie Polskim od upadku powstania listopadowego.

W trzy dni po śmierci Sowińskiej znalezione zostały w jej mieszkaniu różne papiery. Wśród nich znajdował się testament oraz rozporządzenie z 30 listopada 1837 r. dotyczące grobu rodzinnego na cmentarzu ewangelicko-reformowanym na Woli, w którym pochowany był jej pierwszy mąż oraz matka. Sowińska chciała, aby na grobie położony został kamień z ustalonym

(dalej: AGAD), Akta osób i rodzin, sygn. 01/339/124, Papiery Katarzyny ze Schroderów generałowej Józefowej Sowińskiej, k. 5.

¹² Od 1935 r. Kleve – miasto powiatowe w Niemczech w kraju związkowym Nadrenia Północna-Westfalia.

¹³ Była to wyższa szkoła wojskowa w czasach Królestwa Kongresowego.

¹⁴ J. Skarbek, *Józef Longin Sowiński*, [w:] *PSB*, t. 41, Warszawa-Kraków 2002, s. 3–6.

¹⁵ A. Kraushar, *op. cit.*, s. 16.

¹⁶ *KRÓLESTWO POLSKIE* † Warszawa, 12 czerwca, „Dziennik Poznański”, nr 137, 17 VI 1860, s. 2. Autorem sprawozdania z pogrzebu mógł być bratanek generała, kapitan artylerii pruskiej Aleksander Sowiński, który mieszkał wtedy w Poznaniu.

przez nią tekstem, a pod koniec napisała: „Życzyłabym żeby ten grób kilkoma Drzewami obsadzonym zostać mógł”¹⁷.

Katarzyna Sowińska zdecydowała się spisać swoją ostatnią wolę uzupełnioną o dodatek oraz aneks dopiero 17 lipca 1858 r., po przekroczeniu osiemdziesięciu lat. W testamencie zadysponowała posiadanymi kapitałami oraz nieruchomością a w dodatku pozostawianymi ruchomościami. Swój stan majątkowy w dniu 17 lipca 1858 r. oraz 24 stycznia 1860 r. opisała w aneksach. Pisma sporządziła na białym papierze bez stempla: testament na czterech, dodatek na dwóch a pozostałe na jednej stronie. Kartka z wiadomościami o krewnych z rodziny von Beughe była doszyta do testamentu pąsową nitką. Zarówno sam testament jak i dodatek były przez testatorkę poprawiane i zmieniane w wielu miejscach. Wszystkie wymienione powyżej dokumenty miały ostatecznie treść następującą:

[1] *Mój Testament*

Będąc bezdzietną i nie mając własnych krewnych uważam za rzecz potrzebną rozporządzić mojem mieniem podług moich życzeń i tego co mnie się słusznem bydyż zdaje, Testamentem własnoręcznie przeze mnie napisanym, co czynię jak następuje:

Stan mój majątkowy składa się w obecnej chwili

1mo z Kolonii Wyględów za rogatkami Mokotowskiemi leżącej, a z Mąkotowem i Rakowcem graniczącej.

2do Z Kapitału wynoszącego w ogóle Złotych polskich 82 000 która to Summa gdzie i jak jest ulokowana na osobnym arkuszu do niniejszego Testamentu załączonego wyszczególnionem się znajduje.

Tem całkowitem mojem mieniem rozporządzam w sposób poniżej wyrażonym: Pani Walentyńie Kozieradzkiej /lub po jej śmierci dzieci tejsze/ córce starszej po Walentym Andrychiewiczzu b. Generałem b. Wojsk polskich, Siostrzeńcu ś.p. drugiego męża mego, Józefa Sowińskiego, a wnuczce tego ostatniego, zapisuję Kolonią moją Wyględów.

Synowcowi memu Alexandrowi Sowińskiemu obecnie Porucznikowi w 5-tym Pułku Artylerii Wojska pruskiego zapisuję *Złotych polskich 20 000*

Panu Władysławowi Andrychiewiczowi, wnukowi ś.p. męża mego Józefa Sowińskiego po siostrze tegoż Karolinie z Sowińskich Andrychiewiczowej, zapisuję *15 000*

Wnuczce mojej, córce ś.p. Emilii z Sowińskich Wesslowej,

Kazimierze Wessel, zapisuję *Złotych polskich 10 000*

¹⁷ Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, sygn. 29538 MW, Generałowa Katarzyna Sowińska.

Pannie Ludwice Schreiber ciotecznej siostrzenicy męża mego
 ś.p. Józefa Sowińskiego, zapisuję Złotych polskich 5 000
 Czuję się także w obowiązku pamiętkę jaką przeznaczyć dla niektórych krewnych ś.p. pierwszego męża mego, Karola Bogumira Jonasa, którzy mi się po śmierci jego bardzo życzliwymi okazali, i legitymy¹⁸ która im się z pozostałości po ich Wuju z prawa należała, dobrowolnie się zrzekli¹⁹, przeznaczam więc tymże, jak następuje: dla Córki starszego jego siostrzeńca Korneliusza von Beughem, zmarłego w roku 1822

1. Elwinie von Beughem, Złotych polskich 4 000
2. Antoninie von Beughem, córce drugiego siostrzeńca ś.p. pierwszego męża mego, Pana Fryderyka von Beughem, urodzonej 5. Sierpnia 1828, chrzesnej [!] córce mojej Zł. pols. 4 000
3. Panu Ludwikowi von Beughem trzeciemu siostrzeńcowi pierwszego męża mego, a także chrzestnemu synowi mojemu Złotych polskich 4 000
- [4.] Najmłodszemu bratu tychże, Panu Karolowi von Beughem Zł. polskich 4 000

Polecam aby powyższe zapisy zrobione członkom rodziny von Beughem w przypadku śmierci których z nich, przeszły na ich dzieci lub innych prawnych spadkobiercy.

Pani Zofii Fluhme, z domu von Beughem jako małą pamiętkę zapisuję moje dwie broszki, jedną z Kameą Korallową, drugą z małym Szmaragdem drobnymi perełkami otoczoną, obiedwie w złoto oprawne.

Pannie Michalinie Czajkowskiej, chrzesnej córce mojej zapisuję Złotych polskich 3 000
 Pannie Euzebie Babskiej zapisuję 3 000
 Pani Annie z Łopińskich Szreder zapisuję 2 000
 Służącej mojej Maryannie Piotrowskiej, jeżeli przy śmierci mojej jeszcze w służbie mojej będzie 500

Kucharce która by już rok cały w mojej służbie zostawała a innym służącym przy mnie przynajmniej przed śmiercią moją przez rok cały w mojej służbie zostawali po Złotych 100 każdemu
 Gdyby zaś w czasie zejścia mego z tego świata kto z nich mniej niż pół roku dopiero, lecz z zadowoleniem moim u mnie służył, przeznaczam dla niego tylko jedno kwartalną kwotę jego zasług jako wynagrodzenie, nie licząc jednak w to zasług za kwartał przed moją śmiercią rozpoczęty, za który całkowicie zapłaconymi być mają.

Dla Kościoła Ewangelicko reformowanego w Warszawie do funduszu na budowę nowo wystawić się mającego Kościoła zapisuję 1 000

¹⁸ Legityma – część spadku przypadająca zstępnym spadkobiercom, której spadkodawca nie może zmniejszyć.

¹⁹ Stało się to 4 sierpnia 1809 r. przed Janem Gerhardem Lepping, notariuszem w Münster, Archiwum Państwowe w Warszawie (dalej: APW), Kancelaria Jana Wincentego Bandtkie notariusza w Warszawie (dalej: Bandtkie), sygn. 72/667/0/23, akt 879, 6 lipca 1811, k. 160.

<i>Dla sierot tejże Gminy</i>	500
<i>Dla Szkółki tejże Gminy</i>	500
<i>Dla Szkółki Sierot płci żeńskiej, pod opieką Towarzystwa Dobroczynności w Warszawie istniejącej</i>	500
<i>Zakładowi moralnie zaniedbanych dzieci</i>	500

Ogółem Zł. polsk. 77 900

Kapitału jest 82 000

pozostaje zatem po zapisach przeze mnie zrobionych 4 100 z których oprócz na koszt pogrzebu, podług osobno znajdującego się rozporządzenia mego, jak naj-skrótniej odbyć się mającego, postanawiam, aby Stempel Kollateralny²⁰ i inne wypadające prawne Koszta opłacone zostały, gdyż chcę aby wszystkie powyżej poczynione przeze mnie zapisy legataryuszów w całości bez potrącenia owych kosztów doszły. A w razie gdyby te 4 100 Złotych w zupełności wystarczyć na to nie miały, żądam i proszę aby brak ten z sprzedaży niektórych moich pozostałych a Pani Klementynie z Marennów Andrychiewiczowej w ogóle zapisanych, podług jej wyboru zastąpionym został, zastrzegając jednak sobie najwyraźniej, aby sprzedaż takowa nie przez publiczną licytację się odbyła. Exekutorem tego mego testamentu ustanawiam Wielmożnego Władysława Andrychiewicza, wnuka ś.p. męża mego Józefa Sowińskiego. Taka jest moja ostatnia wola.

Zastrzegam sobie jednak przy tem, aby każdy dodatek, czy Kodycyl²¹ do niniejszego testamentu który bym później zrobiła, tak uważanym i wykonanym został, jak gdyby w tymże samym Testamencie zawartym był.

A teraz żegnam z uczuciem serdecznej życzliwości wszystkich moich krewnych, przyjaciół i znajomych, prosząc ich aby mi przebaczyli w zapomnienie puścić chcieli jeżeli kiedykolwiek ich w czem obrazić mogłam, zapewniając ich najuroczyściej iż to mimo mojej woli i bez złej chęci nastąpiło. Wybaczam też zupełnie nieprzyjaciołom których mieć mogłam, błagając Boga wszechmocnego aby równie w nieograniczonym Swojem miłosierdziu wszystkie moje winy odpuścić mi raczył.

Boże, Ojczy Wszechmogący, bądź miłościw duszy mojej! Amen.

Pisałam w Warszawie, dnia 17 Lipca 1858 roku

Katarzyna z Schroederów Sowińska

[2] Niektóre wiadomości o krewnych ś.p. pierwszego męża mego Karola Bogumira Jonas, byłego Konsyliarza Regencji pruskiej w Warszawie od roku 1796 do 1806 istniejącej.

Panna Elwina von Beughem w roku 1836 zostawała z matką swoją, w Verviers²², mieście w prowincji wyższego Renu.

[1] Pan Fryderyk von Beughem, i bracia jego

[2] Karól von Beughem i

[3] Ludwik v. Beughem w roku 1836 zostawali:

²⁰ Stempel kolateralny – opłata za papier stemplowy w sukcesjach z linii bocznej, to jest po braciach albo siostrach, *Słownik języka polskiego*, red. J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, t. 2, H–M, Warszawa 1902, s. 395.

²¹ Kodycyl – dodatek do testamentu sporządzony w formie urzędowej.

²² Verviers, obecnie miasto w Belgii w prowincji Liège.

1wszy jako Assesor przy Sądzie Ziemiańskim w Unna²³ Okręgu Westfalskim w prowincji Niższego Renu;

2gi był Kassyerem przy Sądzie w Essen w Okręgu Westfalskim Niższego Renu;

3ci był wtedy także Assessorem przy Urzędzie miejskim /Justiz amt/ w Laasphe²⁴ w hrabstwie Wittgenstein w prowincji Wyższego Renu.

Pani Zofia Fluhme także mieszkała w Essen gdzie jej mąż przy takim że Sądzie urzędował.

Przez Konsula pruskiego najłatwiej będzie można o ich późniejszym pobycie wiadomość zasięgnąć.

[3] Dodatek do mojego Testamentu
napisanego przeze mnie własnoręcznie dnia 17 Lipca 1858
Katarzyna Sowińska

Dodatek ten do mojego Testamentu ma być uważany za równo obowiązujący jak sam Testament i bez żadnej odmiany wykonanym mieć go chcę. K. S. Między ruchomościami które pozostawiam, większa część jest małej wartości, jednak niektóre z nich przeznaczam kilku osobom na pamiątkę prosząc aby jako taką tylko uważane i bez względu na ich małą wartość przyjęte zostały. Uniwersalną zaś ich Właścicielką mianuję Panią Klementynę z Marennów Andrychiewiczową, żonę Władysława Andrychiewicza, wnuka po siostrze ś.p. męża mego Józefa Sowińskiego, z prośbą aby przedmioty przeze mnie na pamiątkę innym osobom zapisane takowym wydać kazała:

Wnuczce mojej, a córce Kochanej Synowicy mojej Emilii z Sowińskich Wesslowej, Kazimierze Wessel przeznaczam bukiet jeden w ramach złożonych, przez jej Matkę malowany, innych podobnie parę nie dokończonych, 2 koszyczki drewniane malowane, Cukierniczkę blaszaną malowaną, poduszkę i podnózek składany krzyżową robotą robiony, wszystko robotą jej Matki będące, bukiet jeden olejno przez Panią Pułkownikową Papkowską malowany, wieniec z włosów²⁵ jej matki, w ramki ciemne oprawny, Szklankę w medalioniki z cyfrą²⁶ jej Babki Pani Adamowej Wessel²⁷, i datą 6. Oct. 1849. Silwetki ś.p. Dziadka jej, Majora Andrzeja Sowińskiego, i matki jej i wuja Alexandra Sowińskiego, w dzieciennym ich wieku zrobione, znajdujący się w szkatułce z drzewa, jeszcze dwa albumy i Niemiecki Słownik które razem wnuczce mojej Kazimierze zapisuję. *Conversations Lexicon*²⁸ w Niemieckim języku, francuski *Dictionaire* [dalej brak części strony].

²³ Unna, miasto w Niemczech, położone w kraju związkowym Nadrenia Północna-Westfalia.

²⁴ Obecnie Bad Laasphe, miasto uzdrowiskowe w Niemczech, położone w kraju związkowym Nadrenia Północna-Westfalia, w rejencji Arnsberg, w powiecie Siegen-Wittgenstein.

²⁵ Ozdoby wykonane z włosów zmarłej osoby były od XVII w. popularną biżuterią żałobną.

²⁶ Cyfra – początkowe litery imienia i nazwiska; monogram, inicjały.

²⁷ Marianna z Grabowskich (ok. 1781–1855), żona Adama Wessel (ok. 1776–1852), dziedzica dóbr Żyrzyn w powiecie puławskim w województwie lubelskim.

²⁸ W sporządzonym po zgonie Józefa Sowińskiego inwentarzu pozostałości, w dziale Biblioteka znajduje się pod pozycją 18: *dwanaście tomów Real Encyclopadie oder Conversations Lexicon fünfte Auflage A bis z, Leipzig 1822, in saffian ungebinden* wycenione na złotych

Pannie Karolinie Kozieradzkiej prawnuczce po siostrze ś.p. męża mego Józefa Sowińskiego salopę²⁹ moją tumakową³⁰, i mój rękawek futrzany, a braciom i siostrze tejże Pawłowi Kozieradzkemu pierścionek z włosami Dziadka jego, czworograniasto oprawny, Stanisławowi Kozieradzkemu futerał z nożem do przekrawania kart w Xiążkach i pugilaresik, stałą i złotem wykładane znajdujący się w szkatułce z drzewa jaworowego i Walentyńie Kozieradzkiej portrecik jej Dziadka w pierścionek oprawny i które z pomiędzy moich Xiążek wybrać by sobie jeszcze chciała także mojej wnuczce Kazimierze Wessel.

Szkatułkę zaś wzmiankowaną z drzewa jaworowego Dar Klementyny z Tańskich Hoffmanowej, zapisuję P. Katarzynie z Lipińskich Lewockiej.

Pannie Ludwice Schreiber przeznaczam obrączkę z włosów jej Wuja Józefa Sowińskiego, z czarnym emaliowanym brzeżkiem, i z jego Cyfrą i datą jego śmierci wewnątrz.

Pani Urszuli z Solarych Cieleckiej przyciskał do papierów z popielatego marmuru i z stojącym Kupidyńkiem na wierzchu [dalej słowa przekreślone: i piórniczek drewniany pozłacany, roboty jej ciotecznego brata ś.p. Romualda Sowińskiego] i bukiet z włosów od niej i ś.p. Siostry jej Pani Maryanny z Solarów Wyganowskiej pochodzący z napisem: od wdzięcznych serc.

Pani Kornelii z Krajewskich Paszkowskiej, mój zegar ścienny³¹ w moim pokoju bawialnym wiszący który niech jej przypomina chwile któreśmy razem spędziły, i dwa Koszyczki mosiężne z kratką z kordonku szafirowego, pamiątka z czasów naszego wspólnego zamieszkiwania w gmachu b. Szkoły Aplikacyjnej. [Cały ustęp przekreślony: Pannie Melanii Kolnarskiej pierścionek z krwawnika³², pamiątka od Fryderyka Chopin.]

Alexandrowi Sowińskiemu synowcowi mojemu, wszystkie Xiążki treści wojskowej, po jego Stryju pozostałe i pieczętkę kryształową z herbem na jednej stronie, a na drugiej z figurą wyobrażającą czas.

Pannie Joannie Voss mój zegarek kieszonkowy, puzderko z 4-ma markami srebrnymi do Whista i litografowany obraz męża mojego, Józefa Sowińskiego, także grotę lazuruową w ramach, olejno malowaną, roboty Pani Kornelii Paszkowskiej.

Pannie Józefie Koszutskiej pieczętkę z ośmioma rżniętymi pieczętkami z napisami w języku angielskim i pustynią S. Salomei, sepią przez Panią Joannę Kuczyńską robioną.

Pannie Euzebii Babskiej daguerrotyp Panny Józefy Koszutskiej i szkatuleczkę mahoniową do roboty, która przez wiele lat w moim użyciu była.

polskich 40, APW, Kancelaria Aleksandra Engelke notariusza w Warszawie (dalej: Engelke), sygn. 72/687/0, akt 6124, 7 grudnia 1831, k. 822v.

²⁹ W tymże inwentarzu pozostałości, w dziale Garderoba damska pod pozycją 27 [k. 819r] wykazana jest: *Jedna salopa zielona Atłasowa Kunami podszyta i obłożona wkoło tumakami wyceniona na złotych polskich 150.*

³⁰ Tumakowa, przymiotnik od tumak – kuna leśna.

³¹ W inwentarzu pozostałości [patrz przypis 28], w dziale Rozmaitości widnieje pod pozycją 72 [k. 821v]: *jeden Zegar stojący oprawny w postumencie Machoniowym godziny i Kwadrans białcy, wyceniony na złotych 72.*

³² Krwawnik – inaczej karneol, minerał, odmiana chalcedonu, kamień półszlachetny o koncentrycznych pasmach czerwonych i białych.

Panu Jakóbowi Popławskiemu Urzędnikowi Naczelnej Izby Obrachunkowej portret mego męża Józefa Sowińskiego, fotografowany i kolorowany w owalnych czarnych drewnianych ramkach który na mojem biurku stoi.

Pani Maryannie z Żyllów Śnitkowej portrety kochanej przyjaciółki mojej P. z Chrapowieckich Morawskiej siostry jej, i męża tejże Szambelana Morawskiego. Lecz gdy Pani Śnitkowa nie mieszka w Warszawie tylko w Lublinie trzeba te obrazy [dalej skreślone wyrazy: oddać do Pani Tekli z Żyllów Niewiadomskiej, w Warszawie zamieszkałej z prośbą o odesłanie ich siostrze swojej, Pani Śnitkowej, lub też] wprost tejże w Lublinie wręczyć.

Spis ten dodatkowy do mego Testament [!] jako równie z tym za ważny uważany i wykonany mieć chcę.

Pisałam w Warszawie, dnia 19. Lipca 1858.

Katarzyna Sowińska.

[4] Stan mój majątkowy spisany dnia 17. Lipca 1858

Mam w Kapitałach:	Złote polskie
u mego wnuka, Władysława Andrychiewicza za Rewersem	42 000
u Pana Maurycego Bluma zahipotekowane	20 000
u Pana Mecenasa Szybińskiego, za Rewersem	10 000
u Pana Emiliana Krajewskiego, zahipotekowane na dobrach Prusinowice w obwodzie Szadkowskim, w Gubernii Warszawsko-Kaliskiej	
	10 000
ogółem	82 000

Oprócz tego jestem Właścicielką Gruntów na Wyglądowie, pod Warszawą, graniczących z Mokotowem i Rakowcem, które rozdałam prawem wieczystej dzierżawy Kolonistom niemieckim, a które przynoszą przeszło 1000 Zł rocznego dochodu.

[5] Stan mój majątkowy spisany dnia 24. Stycznia 1860

Mam w Kapitałach:	Złoty polskie
u wnuka mego Władysława Andrychiewicza, za Rewersem	4
u	
u Pana Mecenasa Ludwika Szybińskiego, za Rewersem	10 000
u Pana Emiliana Krajewskiego, zahipotekowane na dobrach Prusinowice, w obwodzie Szadkowskim w Gubernii Warszawsko-Kaliskiej	10 000
ogółem	

Oprócz tego jestem Właścicielką gruntów na Wyglądowie w Gubernii Warszawskiej, za rogatkami Mokotowskimi graniczących z Mokotowem i Rakowcem, które to grunta rozdałam prawem wieczystej dzierżawy, a które przynoszą mi dochodu rocznego przeszło 1000 Zł.

Katarzyna Sowińska³³

³³ APW, Kancelaria Stanisława Jasińskiego notariusza w Warszawie, sygn. 72/702/0, akt 3586, 14 czerwca 1860, mikrofilm S-1959.

W grudniu 1935 r. ukazał się w „Kurjerze Warszawskim” artykuł Adolfa Nowaczyńskiego. Była to właściwie krótka nowelka, oparta na losach Katarzyny Sowińskiej³⁴. Przedstawione w niej nieprawdziwe wiadomości o majątku generałowej spowodowały reakcję jednego z żyjących potomków egzekutora jej testamentu. Tadeusz Kajetan Andrychiewicz³⁵ wystosował 29 stycznia 1936 r. list do niewymienionego z nazwiska redaktora „Kurjera Warszawskiego”, w którym, na podstawie posiadanych dokumentów, przedstawił sytuację finansową generałowej. Korespondencja ta w chwili obecnej jest znakomitym źródłem historycznym, uzupełniającym dane zawarte w testamencie.

Generałowa była właścicielką jednej nieruchomości w Wyglądowie, znajdującym się obecnie w granicach administracyjnych Warszawy, w dzielnicy Mokotów. Pisała o niej tak:

(...) Dokumenty dotyczące się praw, podług których posiadam dziedziczne grunta na Wyglądowie w bliskości Mokotowa położone, złożone zostały do xiąg hipotecznych Mokotów-Wyglądów, Lit. A. przy zaprowadzeniu nowej hipoteki. Te grunta wypuściłam w dzierżawę wieczystą /Erb-pacht/ podług aktów urzędowych, sporządzonych: 1. Przez Notariusza Wincentego Bandtkiego dn. 21 września 1812 r.; 2. Przez Not. Alex. Engelke, dn. 17 września 1825 r., kolonistom poniżej wyrażonym (...), w ogóle za zł 1156 gr 20. Podatku ofiary ziemsk. opłacam ja jako Dominium rocznie zł 96 gr 12 zostaje mi czystego dochodu zł 1060 gr 08 (...)³⁶

Katarzyna Sowińska zapisała członkom rodzin swoich dwóch mężów zdecydowaną większość pozostałego po sobie mienia. Według testamentu wzajemnego na przeżycie, jaki małżonkowie Jonas sporządzili dnia 26 marca 1802 r.³⁷, spadek po zmarłym współmałżonku miał przejść na pozostałego przy życiu a „małżonkowie wzajemnie na spadkobierców przedstawiają sobie dzieci po Sybilli z Jonasów Beughem”³⁸. Sybilla Jonas wyszła za mąż za Friedricha Daniela von Beughem. Ze związku tego urodzili się synowie:

³⁴ A. Nowaczyński, *Laska pani generałowej*, „Kurjer Warszawski”, nr 353, 24 XII 1935, s. 9–12.

³⁵ Tadeusz Kajetan Andrychiewicz (1904–1973), wnuk Władysława Andrychiewicza (1824–1887) a syn Wojciecha (1860–po 1905) i Eugenii z Lipińskich (1868–1905), był właścicielem wielu dokumentów pozostałych po Katarzynie Sowińskiej, m.in. listów pisanych do generałowej przez Klementynę z Tańskich Hoffmanową.

³⁶ APW, Zbiór Korotyńskich, sygn. 72/201/0/25/2324, Sowiński Józef Longin – generał, List Tadeusza Kajetana Andrychewicza (dalej: list TKA), s. 2 oraz APW, Bandtkie, sygn. 72/667/0/33, akt 1292, 21 września 1812 i APW, Engelke, sygn. 72/687/0, akt 2900, 17 września 1825.

³⁷ APW, Bandtkie, sygn. 72/667/0/23, akt 879, 6 lipca 1811, k. 159v.

³⁸ APW, list TKA, s. 5.

Friedrich Leonhard (?-?), Cornelius Friedrich (?-1822), Karl (?-?) oraz Ludwig Friedrich Conrad (1806-1886). Beughemowie mieli otrzymać ogółem 16 tys. złotych polskich. Sowińska, jak wynika z jej ostatnich informacji z 1836 r., nie utrzymywała łączności z tą rodziną przez ponad dwadzieścia lat.

Inaczej było z krewnymi jej drugiego męża. Tu kontakty były utrzymywane do ostatnich chwil jej życia. Józef Longin, sporządzając 9 września 1827 r. ostatnią wolę, zapisał „cały swój majątek, bez żadnego wyjątku, teraźniejszej żonie swojej Katarzynie z Schroederów Sowińskiej”³⁹. Według ukończonego w dniu 19 listopada 1831 r. inwentarza pozostałości po generale, majątek ten wynosił 96 421 złotych polskich i 10 groszy, w tym posag Katarzyny w wysokości 27 tys. złotych. Pułkownik Sowiński napisał również w testamencie:

(...) Proszę wzwyż wymienionej Żony moiej, gdy ią z czasem Opatrzność ztąd powoła, ieżeliby nie miała bliższych Krewnych, iakich ią zostawiam i ieżeliby swym krewnym nie chciała całego swego maiątku zapisać, aby go zapisała dzieciom pozostałym po bracie moim Jędrzeju Sowińskim i dzieciom po Siostrzeńcach moich Walentym i Wincentym Andrychiewiczzu, stosując się w tem do swej woli. Proszę także ieżeliby dochody z Jey majątku i pensyi emerytalney, iaką po moiej śmierci pobierać będzie, były takie, iżby miała z nich dobre utrzymanie się, aby chciała iaką pensyę roczną siostrze moiej cioteczney Jozefie Czech⁴⁰ wyznaczyć (...)⁴¹.

Katarzyna Sowińska spełniła tę prośbę swego męża i 50 tys. złotych oraz liczne pamiątki przeznaczyła dla jego rodziny. Niestety czytając ostatnią wolę generałowej można mieć mylne wyobrażenie o tym, jaki stopień pokrewieństwa łączył ludzi, o których pisze testatorka, z nią samą.

Skrócona genealogia, dotycząca osób wymienionych w testamencie Sowińskiej, zaczynając od tej najdalej spokrewnionej z generałem, jest następująca: Cyprian Tomasz Sowiński (1739-1800), ojciec Józefa Longina, miał siostrę Jadwigę Teresę Franciszkę (1741-1807), która w 1761 r. wyszła za mąż za Józefa Fryderyka Czecha (ok. 1731-1797). Ich córką była Katarzyna Antonina (1774-1854), od 1798 r. żona Józefa Schreibera (ok. 1769-1849). Z tego związku urodziła się Ludwika Bronisława (1803-1877), opisana jako „cioteczna siostrzenica męża mojego”, której zapisano 5 tys. złotych polskich i obrączkę z włosów generała.

³⁹ APW, Kancelaria Jana Wincentego Ostrowskiego notariusza w Warszawie (dalej: Ostrowski), sygn. 72/745/0, akt 31, 11 października 1831, k. 199.

⁴⁰ Józefa Domicela Czech, siostra bliźniaczka Katarzyny Antoniny, zmarła dnia 15 IV 1835 r., APW, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej Nawiedzenia NMP w Warszawie (dalej: Nawiedzenie NMP), sygn. 72/160/0/-/10, Akta urodzeń, małżeństw i zgonów 1835, akt 300, k. 624.

⁴¹ APW, Ostrowski, sygn. 72/745/0, akt 31, 11 października 1831, k. 199.

Cyprian Tomasz Sowiński był dwukrotnie żonaty. Z pierwszego związku z Franciszką z Sadowskich lat dorosłych dożyło czworo dzieci:

1. Karolina (?-?), wyszła za mąż za Franciszka Andrychiewicza (1755–1821) i miała z nim dwóch synów – Walentego Cypriana (1787–1849) oraz Wincentego Maksymiliana (1788–1837):

1a. Walenty Andrychiewicz, późniejszy generał brygady powstania listopadowego, ze związku z Albiną z Osieckich (1795–1861) miał córkę Walentynę Ofelię (1817–po 1869), która w 1840 r. wyszła za mąż za porucznika Jana Kozieradzkiego (1807–ok. 1873). Państwu Kozieradzkim urodziły się następujące dzieci: Karolina Wiktoria (1844–1899), Paweł Piotr⁴² (1845–1903), Stanisław Wincenty (1848–1923) oraz Walentyna Kazimiera (1857–1929);

1b. Wincenty Andrychiewicz ze związku z Fryderyką Anną Pawłowską (1798–po 1862) miał syna Władysława Jakuba (1824–1887), egzekutora testamentu, który w 1852 r. zawarł związek małżeński z Klementyną Ludwiką Marenne (ok. 1827–1909), mianowaną w testamencie przez generałową „uniwersalną właścicielką” jej nieruchomości.

2. Andrzej Stanisław (1771–1847) ożenił się w 1813 r. z Caroline Friederike von der Tann (1794–1833) i miał z nią dwoje dzieci: Aleksandra Józefa (1826–1895), oficera pruskiej artylerii oraz Emilię (ok. 1816–1839), która w 1838 r. wyszła za mąż za Kazimierza Wessel (ok. 1811–1851) i urodziła mu córkę Kazimierę⁴³ (1839–1908), opisywaną jako „wnuczka moja”, chociaż w rzeczywistości była wnuczką brata drugiego męża.

3. Aniela Marianna (1771–1845), około 1799 r. wyszła za mąż za Jerzego Okołowa (ok. 1766–1828), wyznania ewangelicko-reformowanego, będącego później radcą stanu i Prezesem Najwyższej Izby Obrachunkowej Królestwa Polskiego.

4. Józef Longin (1777–1831), od 1815 r. drugi mąż Katarzyny z Schröderów Jonasowej.

⁴² 15 II 1854 r. Katarzyna Sowińska została jego matką chrzestną, ojcem chrzestnym był wicedyrektor kancelarii księcia namiestnika, APW, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej św. Andrzeja, sygn. 72/159/0/-/24, Akta urodzeń, małżeństw, zgonów 1854, akt 115, k. 29v.

⁴³ Kazimiera Wessel, 18 II 1860 r., wyszła za mąż za Narcyza Karpińskiego (ok. 1828–1908), sekretarza warszawskiego urzędu pocztowego. Podane w akcie małżeństwa jej miejsce zamieszkania, ul. Królewska 1062, był adresem Katarzyny Sowińskiej, APW, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej św. Krzyża w Warszawie, sygn. 72/158/0/-/32, Akta urodzeń, małżeństw i zgonów 1860, akt 121, k. 857. Narcyz Karpiński po śmierci generałowej zgłaszał jej zejście w dniu 10 czerwca, APW, Akta stanu cywilnego parafii ewangelicko-reformowanej w Warszawie, sygn. 72/182/0/-/20, Akta urodzeń, małżeństw, zgonów 1860, akt 20, k. 130.

Z drugiego związku Cypriana Tomasza Sowińskiego z Małgorzatą z Maraszewskich⁴⁴ (ok. 1756–1820) urodził się syn Romuald (?–1807).

Pozostałe 16 tys. złotych Sowińska podzieliła następująco:

1. Pozostawiła na koszty pogrzebu⁴⁵ i różne opłaty 4 100 złotych;

2. Zapisała następującym osobom niespokrewnionym:

2a. 3 tys. zł Euzebiei Babskiej (ur. 1826), zarządzającej domem i osobie do towarzystwa⁴⁶, córce chirurga Franciszka (1780–po 1839), z którym pułkownik Sowiński prowadził interesy⁴⁷ a pułkownikowa, wraz z generałem dywizji Izydorem Krasińskim, trzymała do chrztu⁴⁸ jego syna Antoniego w kościele św. Andrzeja w Warszawie w dniu 13 czerwca 1824 r.

2b. 3 tys. zł Michalinie Czajkowskiej⁴⁹, swojej chrzestnej córce, o której wiadomo tylko tyle, że w dniu 19 marca 1829 r. mieszkała wraz z ojcem w Kaliszu⁵⁰;

2c. 2 tys. zł Annie z Łopińskich (ok. 1798–1881), która od 1817 r. była żoną Jakuba Szredera⁵¹ (ok. 1780–1853), wyznania ewangelicko-reformowanego, adwokata Sądu Apelacyjnego Królestwa Polskiego, kawalera krzyża *Virtuti Militari*, znanego ze swych patriotycznych poglądów, który po upadku powstania listopadowego znalazł się na emigracji. Świadkiem zgłoszenia urodzenia ich pierwszego syna Juliana Jakuba⁵², był major Walerian Łukasiński. Matką chrzestną dwóch innych dzieci: Hermana Józefa Wacława (ur. 1826), oraz Marii Augusty (ur. 1829), została 22 maja 1832 r. Katarzyna Sowińska, kiedy to ich „ojciec był w Prusach za granicą”⁵³.

⁴⁴ Siostrą Małgorzaty z Maraszewskich była Marianna (?–po 1829), żona architekta i budowniczego Bonawentury Solarego (1735–1806), z którym miała wymienione w testamencie córki Mariannę Joannę (1787–po 1829) oraz Urszulę Ewę (1788–1871).

⁴⁵ Koszty pochówku opłacone przez Narcyza Karpińskiego wyniosły 412 złotych, P. Adamczyk, *Ocalone dokumenty generałowej Katarzyny Sowińskiej*, „Odkrywca” 2013, nr 2 (169), s. 21.

⁴⁶ APW, list TKA, s. 5.

⁴⁷ APW, Ostrowski, sygn. 72/745/0, akt 7057, 8 marca 1826.

⁴⁸ Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie, sygn. DP/M.I.-177, Księga chrztów kościoła parafialnego p.w. św. Andrzeja Apostoła w Warszawie 1813–1825, s. 1025, https://metryki.genealodzy.pl/index.php?op=pg&ar=8&zs=9159d&se=&sy=104&kt=12&plik=str_1024-1025.jpg [dostęp: 29.11.2023].

⁴⁹ Michalina mogła być spokrewniona z Filipem Czajkowskim (ok. 1758–1834), komisarzem Dyrekcji Generalnej Poczty, naczelnikiem głównego urzędu pocztowego w Kaliszu i prezesem Towarzystwa Dobroczynności, *ibidem*.

⁵⁰ Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, rkps 1345.

⁵¹ Z. Chodyła, *Jakub Szreder*, [w:] *PSB*, t. 49, Warszawa–Kraków 2013, s. 57.

⁵² APW, Akta stanu cywilnego gminy warszawskiej VII cyrkułu (dalej: VII cyrkuł), sygn. 72/189/0/-/30, Akta urodzeń 1818, akt 344, k. 172v.

⁵³ APW, Nawiedzenie NMP, sygn. 72/160/0/-/6, Akta urodzeń 1832, akt 388 i 389, k. 194 i 195.

3. Dla służących przeznaczyła ogółem 900 złotych. W 1858 r. miała ich prawdopodobnie pięcioro.

4. Na cele charytatywne zapisała łącznie 3 tys. złotych.

Wymienione w dodatku ruchomości zostały rozdysponowane pomiędzy rodzinę jej drugiego męża oraz żyjących jeszcze przyjaciół. W kolejności alfabetycznej byli to:

1. Cielecka Urszula Ewa z Solarych (1788–1871), siostrzenica macochy Józefa Sowińskiego, żona Wojciecha Zaręby Cieleckiego (ok. 1781–przed 1871) – przyjaciela Józefa Longina. Świadkiem ich ślubu⁵⁴ w dniu 29 listopada 1826 r. był pułkownik Sowiński.

2. Kolnarska Melania Wiktoria (ur. 1820), córka przyjaciół państwa Sowińskich, Józefa (ok. 1789–1850), radcy Komisji Centralnej Likwidacyjnej i dyrekcji głównej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego, członka Rady Głównej Zakładów Dobroczynności w Królestwie Polskim oraz Józefy z Wrzesińskich (ok. 1797–1847). Melania była matką chrzestną Kazimierzy Wessel⁵⁵, „wnuczki” generałowej.

3. Koszutska Józefa Sabina (ur. 1820), córka kapitana Józefa (ok. 1790–przed 1840), w latach 1821–1830 oficera inspekcji w Szkole Aplikacyjnej i Anny z domu von Kahle (1800–1840), córki Samuela Wilhelma (ok. 1757–1809), landrata⁵⁶ warszawskiego za rządu pruskiego.

4. Lewocka Katarzyna z Lipińskich⁵⁷ (1799–1890), późniejsza literatka i pamiętnikarka, została w 1822 r. żoną urzędnika cenzury Onufrego⁵⁸ (1787–1854). Świadcami ich ślubu⁵⁹ byli m.in. Stanisław Staszic oraz Julian Ursyn Niemcewicz. Oboje Lewoccy byli członkami Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności.

5. Morawska Józefa z Chrapowickich (?–1842), żona Apolinarego (ok. 1765–1838), szambelana króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Państwo Morawscy byli wieloletnimi przyjaciółmi pułkownikostwa Sowińskich. W ich majątku na Litwie nazywanym przez nich Ustronie (właściwa nazwa to Powierzchnie⁶⁰) wisiał na ścianie portret Józefa Sowińskiego⁶¹.

⁵⁴ APW, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej św. Jana Chrzciciela w Warszawie, sygn. 72/161/0/-/1, Akta urodzeń, małżeństw i zgonów 1826, akt 225, k. 560 i 561.

⁵⁵ APW, Nawiedzenie NMP, sygn. 72/160/0/-/17, Akta urodzeń 1839, akt 153, k. 77.

⁵⁶ Landrat – naczelnik powiatu w Prusach.

⁵⁷ I. Kaniowska-Lewańska, *Katarzyna Lewocka z Lipińskich*, [w:] *PSB*, t. 17, s. 254–255.

⁵⁸ J. Dianni, *Onufry Lewocki*, [w:] *PSB*, t. 17, s. 255–256.

⁵⁹ APW, cyrkuł VII, sygn. 72/189/0/-/43, Akta małżeństw i rozwodów 1822, akt 139, k. 139.

⁶⁰ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. B. Chlebowski i W. Walewski, t. 8, Warszawa 1887, s. 893.

⁶¹ S. Morawski, *Od Merecza do Kowna*, „Teka Wileńska” 1858, nr 6, s. 80.

6. Paszkowska Kornelia z Krajewskich (1797–po 1862), utalentowana malarka, od 1826 r. żona Józefa Paszkowskiego⁶² (1787–1858), wtedy kapitana i profesora artylerii w Szkole Aplikacyjnej. Opiekunka w Warszawskim Towarzystwie Dobroczynności.

7. Popławski Jakub (1798–po 1869), urzędnik Izby Obrachunkowej, prawdopodobnie jeszcze w czasach, gdy jej prezesem był szwagier generała Jerzy Okołów. Zgłaszał on 7 października 1831 r. zejście Józefa Sowińskiego w kościele wolskim⁶³ oraz był obecny, cztery dni później, przy otwarciu testamentu generała⁶⁴, składając jego trzeci egzemplarz otrzymany od Fryderyka Teichmanna, zastępcy superintendenta kościoła ewangelicko-reformowanego w Warszawie.

8. Voss Joanna⁶⁵, wraz z damami ze Związku Patriotycznego Dobroczynności Pań Polskich: pułkownicową Sowińską, szambelanową Morawską i majorową Kornelią z Krajewskich Paszkowską, pracowała w czasie powstania listopadowego w lazarecie założonym w koszarach Gwardii Królewskiej Koronnej. Związek, liczący ponad 100 osób, utrzymywał własnym kosztem jedną salę, zaopatrywał chorych w pościel, bieliznę, bandażę, szarpie, żywność i różne inne potrzeby a panie doglądały i opatrywały rannych.

Sowińska dawnym zwyczajem lokowała wolne środki pieniężne u wiarygodnych a majątniejszych od siebie osób i żyła z procentów od zainwestowanego kapitału. W dniu 17 lipca 1858 r. wyceniła swój kapitał na 82 tys. złotych. Przy oprocentowaniu wynoszącym wtedy najczęściej 5% w skali roku, mógł on przynieść dochód roczny rzędu 4 100 złotych. Miesięcznie stanowi to około 341 zł, co z pewnością starczało na jej utrzymanie.

Największą kwotę, 42 tys. złotych, generałowa miała za rewersem u Władysława Andrychiewicza. Suma ta stanowiła część 50 tys. złotych pożyczonych 28 lipca 1841 r. Kazimierzowi Wesselowi, którą w 1852 r. odebrała od drugiej jego żony Rozalii z Bispingów⁶⁶ (?–1867). „Procent od sumy /250 złotych miesięcznie/ stanowił podstawowe źródło utrzymania Katarzyny Sowińskiej”⁶⁷.

⁶² J. Ziółek, *Józef Paszkowski*, [w:] *PSB*, t. 25, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1980, s. 296–298.

⁶³ APW, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej św. Wawrzyńca Męczennika oraz św. Stanisława i Wawrzyńca w Warszawie (Wola), sygn. 72/179/0/-/168, Akta urodzeń, małżeństw i zgonów 1831, akt 117, k. 167.

⁶⁴ APW, Ostrowski, sygn. 72/745/0, akt 31, 11 października 1831, k. 197.

⁶⁵ *Część Urzędowa*, „Dziennik Powszechny Krajowy”, nr 90, 1 IV 1831, s. 647 oraz *Część Nieurzędowa* nr 94, 6 IV 1831, s. 674.

⁶⁶ Była to siostra przyjaciółki Katarzyny Sowińskiej, Natalii Anny (1801–1888), wdowy po generale Ludwiku Kickim (1791–1831).

⁶⁷ APW, list TKA, s. 2.

Następne wedle wysokości, 20 tys. złotych, było zahipotekowane u Maurycego Bluma (ok. 1805–po 1869), prawdopodobnie na dobrach Wola Chynowska, wsi położonej w powiecie grójeckim, której był dziedzicem.

U mecenasa Ludwika Szybińskiego (ok. 1799–1867), radcy prokuraturii Królestwa Polskiego, miała „za rewersem z dnia 23 czerwca 1856 r.”⁶⁸ 10 tys. złotych.

Pozostałe 10 tys. złotych pożyczyła w 1839 r.⁶⁹ Emilianowi Krajewskiemu⁷⁰ (1802–1866) na hipotekę dóbr Prusinowice Wielkie⁷¹.

(...) Procent od tej sumy od 1852 r. nie był wypłacany Sowińskiej. Nie mogąc uzyskać procentu Katarzyna Sowińska, aktem z dnia 23 września 1857 r. przed rejentem Wasiutyńskim w Lublinie, scedowała tę sumę Władysławowi Andrychewiczowi, który zarządził egzekucję, pod imieniem Sowińskiej, co jednak nie doprowadziło do odbioru procentu, mimo to Władysław Andrychewicz wypłacał procent i część kapitału, licząc, że kiedyś wyegzekwuje należność od Krajewskiego (...) ⁷².

Kilka miesięcy przed swoją śmiercią Katarzyna Sowińska nie była już pewna czy dysponuje takimi samymi kapitałami jak dwa lata wcześniej. Wyjaśniło się to niebawem, tuż po jej zgonie.

Dnia 20 czerwca 1862 r. Rada Administracyjna Królestwa na przedstawienie Komisji Rządowej Sprawiedliwości zatwierdziła zapisy Katarzyny Sowińskiej na cele charytatywne⁷³. Rząd Gubernialny Warszawski monitował egzekutora testamentu o zapłatę legowanych kwot obdarowanym instytutom. Władysław Andrychewicz mieszkał wtedy w swoim majątku Wilczopole w guberni lubelskiej. W jego imieniu występował w Warszawie Józef Karpiński, obrońca przy Radzie Stanu. Tenże, pismem z dnia 7 listopada 1862 r., poinformował Komisarza Administracyjnego Cyrkułu III i XI, „że Sowińska rozdysponowała testamentem blisko dwa razy tyle ile pozostawiła wedle inwentarza majątku, przeto nie mogę deklarować za Andrychewicza bezwarunkowej i całkowitej zapłaty legatów dobroczynnych”⁷⁴.

⁶⁸ *Ibidem*, s. 3.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ Brat Kornelii z Krajewskich Paszkowskiej.

⁷¹ Obecnie Prusinowice, wieś w województwie łódzkim, w powiecie pabianickim, w gminie Lutomiersk.

⁷² APW, list TKA, s. 3.

⁷³ AGAD, Komisja Województwa Mazowieckiego/Rząd Gubernialny Warszawski, sygn. 01/227/0/5/10392, Akta w przedmiocie legatów śp. Katarzyny z Szrederów Sowińskiej dla sierot gmin ewangelicko-reformowanych i innych instytutów po r[ubli] s[rebrze] 75, k. 12.

⁷⁴ *Ibidem*, k. 22.

Jak podaje Tadeusz Kajetan Andrychiewicz, „wydanie legatów nie nastąpiło zaraz (...) procesowano się przez przeszło 10 lat. Ostatecznie legaty proporcjonalnie zmniejszono /za wyjątkiem Wyględowa/ i wydano sukcesorom”⁷⁵.

Po lekturze testamentu Katarzyny Sowińskiej można pokusić się o stwierdzenie, że testatorka była osobą uporządkowaną i zdecydowaną. Obracała się w środowisku zarówno wyznania ewangelickiego jak i katolickiego związanym głównie z Warszawskim Towarzystwem Dobroczynności. Wobec braku własnych krewnych dbała o pomyślność rodzin obu mężów i dobro chrześniaków oraz niespokrewnionych a zaprzyjaźnionych wdów i „starych” pannen. Sourtce. Pod koniec życia straciła rozeznanie w swoich finansach co zaowocowało niestety wieloletnim procesem między spadkobiercami. Stało się to wbrew jej najlepszym intencjom wyrażonym w ostatniej woli.

BIBLIOGRAFIA (BIBLIOGRAPHY)

Źródła archiwalne

Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie

DP/M.I.-177, Księga chrztów kościoła parafialnego p.w. św. Andrzeja Apostoła w Warszawie 1813–1825, https://metryki.genealodzy.pl/index.php?op=pg&ar=8&zs=9159d&se=&sy=104&kt=12&plik=str_1024-1025.jpg [dostęp: 29.11.2023].

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie

Komisja Województwa Mazowieckiego/Rząd Gubernialny Warszawski, sygn. 01/227 Akta w przedmiocie legatów śp. Katarzyny z Szrederów Sowińskiej dla sierot gmin ewangelicko-reformowanych i innych instytucji po r. s. 75; sygn. 01/399 Akta osób i rodzin. Papiery Katarzyny ze Schroederów generałowej Józefowej Sowińskiej.

Archiwum Państwowe w Warszawie

Akta stanu cywilnego gminy warszawskiej VII cyrkułu, sygn. 72/189.

Akta stanu cywilnego parafii ewangelicko-reformowanej w Warszawie, sygn. 72/182.

Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej Nawiedzenia NMP w Warszawie, sygn. 72/160.

Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej św. Andrzeja w Warszawie, sygn. 72/159.

Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej św. Jana Chrzciciela w Warszawie sygn. 72/161.

Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej św. Krzyża w Warszawie, sygn. 72/158.

⁷⁵ APW, list TKA, s. 7.

Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej św. Wawrzyńca Męczennika oraz św. Stanisława i Wawrzyńca w Warszawie (Wola), sygn. 72/179.

Kancelaria Aleksandra Engelke notariusza w Warszawie, sygn. 72/687.

Kancelaria Jana Wincentego Bandtkie notariusza w Warszawie, sygn. 72/667.

Kancelaria Jana Wincentego Ostrowskiego notariusza w Warszawie, sygn. 72/745.

Kancelaria Stanisława Jasińskiego notariusza w Warszawie, sygn. 72/702.

Zbiór Korotyńskich, Sowiński Józef Longin – generał, sygn. 72/201.

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie

rkps 1345.

Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie

Generałowa Katarzyna Sowińska, sygn. 29538MW.

Prasa

„Dziennik Powszechny Krajowy” 1831.

„Dziennik Poznański” 1860.

„Kurjer Warszawski” 1935.

Opracowania

Adamczyk P., *Ocalone dokumenty generałowej Katarzyny Sowińskiej*, „Odkrywca” 2013, nr 2 (169).

Kijeński Stanisław, *Katarzyna Sowińska*, [w:] *Album biograficzne zasłużonych Polaków i Polek wieku XIX*, t. 2, Warszawa 1903.

Kilka rysów z żywota Katarzyny ze Szrederów jenerałowej Sowińskiej i jej pogrzeb w Warszawie, Kraków 1863.

Kraushar Aleksander, *Generałowa Sowińska i Klementyna Hoffmanowa w czasach powstania listopadowego i po kapitulacji Warszawy. Kartka z dziejów „Związku Patriotycznego Dobroczynności Pań Polskich” w latach 1831–1833*, Lwów 1917.

Morawski Stanisław, *Od Merecza do Kowna*, „Teka Wileńska” 1858, nr 6.

Polski słownik biograficzny, t. 17, t. 25, t. 36, t. 40, t. 41, t. 49.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. B. Chlebowski i W. Walewski, t. 8, Warszawa 1887.

Słownik języka polskiego, red. W. Doroszewski, t. 1–9, Warszawa 1958–1969.

Słownik języka polskiego, red. J. Karłowicz, A. Kryński i W. Niedźwiecki, t. 2, Warszawa 1902.

Stegner Tadeusz, *Jej pogrzeb dał początek. Rzecz o generałowej Katarzynie Sowińskiej (1776–1860)*, [w:] *Postawy i aktywność kobiet w czasie powstania styczniowego 1863–1864 (na tle polskich konspiracji i działalności powstańczej doby rozbiorowej)*, red. T. Kulak i in., Wrocław 2013.

Szulcowie Janina i Eugeniusz, *Cmentarz ewangelicko-reformowany w Warszawie. Zmarli i ich rodziny*, Warszawa 1989.

Wiszwata Katarzyna, *Testamenty jako źródło historyczne*, „Białostockie Teki Historyczne” 2009, t. 7.

SUMMARY

The will of general Sowiński's wife. Edition and analysis of archive source

The article provides the content of Katarzyna Sowińska's will. It introduces the people mentioned in it, and, where it was possible to determine, their connections with the testator.

Keywords: Katarzyna Sowińska, funeral, family, will, heirs